

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-67-159>

УДК 339.9

РЕАЛІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНОЇ ФУНКЦІЇ У КОМЕРЦІЙНІЙ ПРИРОДІ ГЛОБАЛЬНОГО ФАРМАЦЕВТИЧНОГО РИНКУ

THE IMPLEMENTATION OF THE SOCIAL FUNCTION IN THE COMMERCIAL NATURE OF THE GLOBAL PHARMACEUTICAL MARKET

Мовсесян Арег Самвелович

доктор філософії

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6745-4072>**Areg Movsesyan**

Doctor of Philosophy

У статті досліджено взаємодію між соціальною функцією та комерційною природою глобального фармацевтичного ринку, вплив глобалізації на доступність ліків у різних регіонах, включаючи практики ціноутворення, трансфер технологій та роль фармацевтичних корпорацій у розробці інноваційних препаратів. Основна увага буде приділена тому, як фармацевтичні компанії виконують соціальні зобов'язання (доступність ліків, боротьба з рідкісними захворюваннями) в умовах прибуткової орієнтації ринку. Дослідження охоплюватиме аналіз, як ціни, патенти та маркетингові стратегії впливають на доступ до життєво важливих ліків, особливо у країнах з низьким рівнем доходу. Крім того, буде розглянуто роль державного регулювання та міжнародних організацій у забезпеченні соціальної відповідальності фармацевтичних компаній. Особливий акцент буде зроблено на конфліктах між комерційними та соціальними цілями, а також на можливих рішеннях, що сприяють балансуванню інтересів.

Ключові слова: секторальна економіка, фармацевтичний ринок, фармацевтика, інновації, соціальна функція, сфера охорони здоров'я.

This article examines the intersection between the social function and the commercial nature of the global pharmaceutical market, focusing on how companies balance profitability with social responsibility in providing essential medications. The study will explore the dynamics between pricing strategies, patent laws, and the availability of medicines, especially in low- and middle-income countries, where access often depends on market pricing, international aid, or generic alternatives. Through a critical analysis, the article will highlight how pharmaceutical companies, motivated by profit, can sometimes restrict access to life-saving drugs, and it will evaluate the ethical and economic challenges this presents. Additionally, the study will investigate the role of government regulations and international organizations (such as the World Health Organization and the World Trade Organization) in influencing the pharmaceutical sector's social responsibilities. These entities play a crucial part in shaping the regulatory landscape by setting policies that can either encourage or hinder access to affordable medications. This includes evaluating the impact of international agreements like the TRIPS Agreement on intellectual property rights, which affects the duration and exclusivity of drug patents. The study will also assess alternative strategies for balancing commercial and social interests, such as compulsory licensing, public funding for research and development, and initiatives that promote the availability of generics. Moreover, the research will delve into the impact of globalization on the pharmaceutical market. Globalization has led to the expansion of pharmaceutical companies into emerging markets, influencing drug pricing, distribution channels, and access to medications worldwide. This expansion has implications for both the availability and affordability of drugs, with specific emphasis on developing countries where healthcare resources are limited. The study will consider how globalized supply chains affect drug production, regulatory oversight, and distribution, especially during times of crisis, such as the COVID-19 pandemic. The article will also analyze case studies of specific diseases (such as HIV/AIDS and tuberculosis), and initiatives aimed at increasing access to treatment in lower-income regions. These case studies will shed light on how pharmaceutical companies and governments can work together or independently to meet the healthcare needs of populations that may not offer immediate profitability. Through these examples, the study will provide insights into the ethical dilemmas that arise when social and commercial objectives intersect and will evaluate how companies have responded to public pressure and policy changes to meet social demands. Finally, the article will propose policy recommendations

and potential solutions for reconciling the commercial imperatives of the pharmaceutical industry with its social mission. These recommendations will include exploring pricing models that reflect economic diversity among countries, encouraging transparency in drug development costs, and fostering partnerships between private companies and public health agencies to promote access to essential medicines. By addressing these complex issues, the study aims to contribute to the ongoing discourse on achieving a fairer, more accessible global healthcare system that recognizes both the social responsibilities and commercial needs of the pharmaceutical industry.

Keywords: sectoral economy, pharmaceutical market, pharma, innovations, social function, healthcare.

Постановка проблеми. Фармацевтичний ринок є важливою частиною світової економіки, оскільки забезпечує виробництво та доступ до життєво необхідних ліків для населення. Проте, як глобальна комерційна галузь, він значною мірою орієнтований на прибуток, що часто обмежує доступність ліків, особливо в країнах із низьким рівнем доходу. Це створює напруженість між соціальною функцією фармацевтичних компаній, яка полягає в забезпеченні здоров'я населення, та їхнім прагненням до отримання прибутку. Проблема стає ще більш актуальною у контексті глобалізації та зростаючої потреби у прозорості цін, доступності інноваційних ліків та захисту інтересів пацієнтів.

Дослідження цієї проблеми має як наукове, так і практичне значення. На науковому рівні воно сприяє розумінню етичних, соціально-економічних та правових аспектів діяльності фармацевтичних компаній, а також впливу регулювання на їхню роботу. З практичної точки зору, це дослідження може допомогти розробити рекомендації для урядів, міжнародних організацій та приватних компаній щодо покращення доступу до медичних препаратів у глобальному масштабі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У дослідженні 2021 року, опублікованому в *Journal of Business Ethics*, зазначається, що фармацевтичні компанії дедалі більше зосереджуються на своїй соціальній відповідальності, впроваджуючи ініціативи, які покращують доступ до медичних послуг у країнах, що розвиваються. Дослідження вказує на важливість прозорості в цій сфері для підвищення довіри до компаній [1].

Згідно з звітом *Pharmaceutical Research and Manufacturers of America (PhRMA)* 2022 року, фармацевтичні компанії в США витратили понад \$90 мільярдів на дослідження і розробки нових ліків, з яких частина була спрямована на програми, що підвищують доступ до терапій для вразливих груп населення [2].

У дослідженні, опублікованому в *Health Affairs*, обговорюється роль фармацевтичних компаній у боротьбі з пандемією COVID-19. Дослідники зазначають, що компанії, такі як

Pfizer і Moderna, зробили значні зусилля для забезпечення доступності вакцин, при цьому інвестуючи в глобальні ініціативи для вакцинації населення [3].

У статті, опублікованій в *New England Journal of Medicine*, розглядається вплив патентного законодавства на соціальну відповідальність фармацевтичних компаній. Автори підкреслюють, що наявність патентів може обмежувати доступ до медикаментів, що ставить під сумнів етичність таких компаній у їхній соціальній функції [4].

У 2023 році *Harvard Business Review* опублікувала статтю, в якій досліджується ефективність програм корпоративної соціальної відповідальності у фармацевтичній галузі. Автори вказують, що компанії, які активно займаються соціальними ініціативами, зазвичай отримують кращі фінансові результати і більшу довіру з боку споживачів [5].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. існує потреба в розробці нових моделей співпраці між урядами, міжнародними організаціями та фармацевтичними компаніями, які б дозволили ефективніше впроваджувати механізми примусових ліцензій, а також удосконалювати доступ до генериків.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Основна мета статті полягає в дослідженні ролі соціальної відповідальності фармацевтичних компаній у контексті глобального ринку, з акцентом на забезпечення доступу до ліків та покращення здоров'я населення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Фармацевтична галузь відіграє надзвичайно важливу роль у сучасному суспільстві, забезпечуючи доступ до ліків, профілактичних засобів та інноваційних технологій, що покращують здоров'я населення. Її соціальна функція ґрунтується на відповідальності перед суспільством і відображається через стратегії зниження цін на ліки, проведення досліджень і розробок для боротьби з рідкісними захворюваннями, а також сприяння доступу до медикаментів у країнах з низьким рівнем доходу.

Патентне законодавство є важливою складовою функціонування фармацевтичної галузі, оскільки воно регулює доступність нових медикаментів. За дослідженням Boldrin та Levine (2013), патенти забезпечують компаніям тимчасову монополію на виробництво нових ліків, що, своєю чергою, призводить до високих цін на нові препарати [6]. Водночас, саме патенти дозволяють компаніям інвестувати значні ресурси в розробку нових лікарських засобів. Таким чином, фармацевтична індустрія стикається з викликом: як забезпечити доступність своїх продуктів і одночасно підтримувати фінансові стимули для інновацій.

Згідно з дослідженням Чау (2019), існують моделі, за якими патентне законодавство можна адаптувати для розширення доступу до ліків у країнах з низьким доходом шляхом забезпечення певних ліцензій або патентних винятків. Наприклад, використання добровільних або примусових ліцензій дозволяє виробництво генеричних версій життєво необхідних медикаментів, що значно знижує їхню вартість і робить доступнішими для бідного населення.

Корпоративна соціальна відповідальність є важливим напрямом у стратегії фармацевтичних компаній, що спрямований на вирішення соціально значущих завдань. CSR (Corporate Social Responsibility – з англ. корпоративна соціальна відповідальність) передбачає діяльність, спрямовану на поліпшення здоров'я населення, зменшення екологічного впливу виробництва та підвищення доступу до медикаментів. Дослідження Pisani et al. (2017) підтверджує, що впровадження CSR у фармацевтичній галузі позитивно впливає на ставлення громадськості до компаній і сприяє зміцненню довіри.

CSR-ініціативи часто включають партнерство з урядами, неприбутковими організаціями та міжнародними організаціями для зниження цін на ліки у вразливих регіонах. Наприклад, програми із забезпечення вакцинами та лікуванням хронічних захворювань у країнах з низьким рівнем доходу є прикладом соціально відповідальної політики фармацевтичних компаній.

Фармацевтичні компанії також дотримуються міжнародних угод, таких як TRIPS (Угода з торговельних аспектів прав інтелектуальної власності), що забезпечує захист патентних прав на глобальному рівні. Хоча такі угоди сприяють глобалізації ринку, вони також обмежують доступ до ліків у країнах, що розвиваються, через високі ціни на

патентовані препарати [7]. У цьому контексті соціальна функція фармацевтичних компаній полягає у знаходженні балансів між прибутковістю та доступністю їхніх продуктів на ринках із різними економічними можливостями.

Забезпечення доступу до ліків залежить від соціальних детермінант здоров'я, включаючи економічні, культурні та політичні аспекти. Рівень доходу, наявність медичної інфраструктури та культурні особливості значно впливають на можливості отримання медичної допомоги. Таким чином, фармацевтична галузь, виконуючи свою соціальну функцію, зобов'язана враховувати ці детермінанти для забезпечення справедливого доступу до своїх продуктів.

У сучасному фармацевтичному ринку комерційна природа компаній має значний вплив на доступність ліків, їхню ціну та інновації. Перш за все, фармацевтичні компанії працюють з метою отримання прибутку, що може призводити до підвищення цін на медикаменти. Згідно з дослідженням, проведеним у *Health Affairs*, ціни на ліки в США можуть бути на 200-300% вищими, ніж у інших країнах, що обумовлено високими витратами на розробку і маркетинг нових препаратів [8]. Компанії виправдовують це тим, що великі інвестиції у дослідження та розробки (R&D) необхідні для виведення нових препаратів на ринок. Відповідно до звіту *Pharmaceutical Research and Manufacturers of America* (PhRMA), у 2021 році фармацевтична промисловість витратила близько \$83 мільярдів на R&D, що свідчить про постійний тиск на інновації та розвиток нових ліків [9].

Однак, незважаючи на величезні витрати на R&D, доступність ліків залишається проблемою. У дослідженні, опублікованому в *The Lancet*, відзначається, що близько 1,3 мільярда людей по всьому світу не мають доступу до основних ліків через їхню високу ціну [10]. Це пов'язано з монополістичними практиками, де фармацевтичні компанії тримають контроль над цінами завдяки патентам. Патентна система зазвичай дозволяє компаніям утримувати ціни на свої препарати на високому рівні, оскільки конкуренція з боку генеричних препаратів обмежена. Згідно з аналізом, проведеним у *New England Journal of Medicine*, лише 5% лікарських засобів, які потрапляють на ринок, забезпечують понад 50% прибутку фармацевтичних компаній, що вказує на концентрацію ринку і високу вартість тих ліків, які здатні забезпечити високі доходи [4].

На додаток до цінової проблеми, комерційні цілі компаній також впливають на інновації. Часто компанії фокусуються на розробці препаратів, які можуть принести максимальний прибуток, а не на медикаментах для рідкісних або незначних захворювань, де ринок менший і ризики більші. Це призводить до так званої «інноваційної кризи», де важливі лікарські засоби для менш прибуткових сегментів ринку залишаються без належної уваги. Згідно з доповіддю *World Health Organization*, на ринку рідкісних захворювань щорічно спостерігається зниження інвестицій в R&D, оскільки прибутковість не виправдовує витрат [11].

Нещодавні події, такі як пандемія COVID-19, показали, як комерційна природа ринку може спростити або ускладнити доступ до важливих ліків і вакцин. З одного боку, пандемія стимулювала швидкі інновації, що призвело до розробки вакцин менш ніж за рік. Компанії, такі як Pfizer і Moderna, інвестували значні кошти у R&D, що призвело до появи ефективних вакцин [12]. З іншого боку, це також призвело до значного підвищення цін на ліки та вакцини в країнах з обмеженими ресурсами, оскільки патентні права на вакцини ускладнили виробництво генеричних версій.

Таким чином, комерційні цілі фармацевтичних компаній безпосередньо впливають на доступність ліків, їхню ціну та інновації. У той час як інвестиції в R&D є критично важливими для розвитку нових препаратів, необхідно знайти баланс між прибутковістю і соціальною відповідальністю. У цьому контексті важливо, щоб регулятори та суспільство загалом звертали увагу на ці питання, щоб забезпечити доступ до необхідних ліків для всіх верств населення, а не лише для тих, хто може собі це дозволити.

Фармацевтичні компанії стикаються з постійним конфліктом між комерційними інтересами та соціальною відповідальністю, що викликано необхідністю балансувати прибутку та виконанням соціальних зобов'язань. Значні фінансові інвестиції у розробку нових лікарських препаратів підштовхують компанії до встановлення високих цін, що ускладнює доступ до ліків для менш забезпечених категорій пацієнтів. У цьому контексті дослідження показують, що фармацевтичні компанії намагаються знайти способи балансування між потребою в комерційному успіху та соціальними очікуваннями [1].

Наочним прикладом цієї напруги є ціноутворення на нові інноваційні препарати для

лікування онкологічних захворювань. Так, компанія Novartis запустила препарат Kymriah для лікування гострого лімфобластного лейкозу, вартість якого складає близько \$475,000 за курс лікування. Хоча ця терапія є надзвичайно ефективною, така висока ціна викликала значну критику з боку громадськості та експертів, які стверджують, що подібна практика обмежує доступ до лікування для більшості пацієнтів. Novartis, у свою чергу, відповіла на ці претензії тим, що витрати на дослідження та розробку препаратів становлять мільярди доларів, і встановлення високих цін є єдиним способом повернення інвестицій та забезпечення інновацій у майбутньому [13].

Інший приклад конфлікту соціальних та комерційних інтересів можна побачити в реакції компаній на пандемію COVID-19. Виробники вакцин, такі як Pfizer і Moderna, зіткнулися з викликом: з одного боку, необхідність забезпечити доступ до вакцин на глобальному рівні, а з іншого – бажання отримати прибуток від значних інвестицій у розробку цих препаратів. Pfizer, яка вклала мільярди доларів у розробку вакцини, вирішила продавати її за комерційною ціною для розвинених країн, тоді як для країн з низьким доходом ціна була суттєво знижена. Це дозволило розширити доступ до вакцини, але залишило запитання про довгострокову стратегію компанії щодо цінової політики для всіх категорій ринків [14].

Патентна система також створює потенційний конфлікт між комерційними та соціальними інтересами фармацевтичних компаній. Патенти надають ексклюзивні права компаніям виробляти та продавати нові препарати, що дозволяє їм встановлювати монополні ціни. У 2017 році в Індії було анульовано патент на препарат Glivec від компанії Novartis, який використовувався для лікування хронічного мієлоїдного лейкозу. Уряд Індії аргументував це рішення потребою в забезпеченні доступності ліків для населення, оскільки ціна на препарат була занадто високою для більшості громадян. Це рішення сприяло випуску генеричних препаратів за значно нижчою ціною, що зробило лікування більш доступним для тисяч пацієнтів, однак створило серйозні фінансові втрати для Novartis і вплинуло на її прибутки [5].

Попри ці виклики, деякі фармацевтичні компанії намагаються втілювати стратегії, які дозволяють враховувати соціальні аспекти без шкоди для комерційних інтересів. Наприклад, програма GSK під назвою «Глобальний доступ до ліків» передбачає зниження цін на

ліки від малярії, ВІЛ/СНІД та туберкульозу в країнах з низьким і середнім рівнем доходу. Компанія встановлює мінімальну націнку для таких препаратів, що дозволяє забезпечити доступ до лікування в уразливих регіонах. Це сприяє формуванню позитивного іміджу компанії на міжнародному рівні, хоча й знижує прибуток від продажів у цих країнах [2].

Дослідники відзначають, що суспільний тиск і споживчі очікування часто змушують фармацевтичні компанії змінювати свою політику. Наприклад, у 2016 році громадський скандал спричинив значний негативний вплив на акції компанії Mylan після того, як стало відомо про суттєве підвищення цін на EpiPen – препарат, що використовується для екстреної допомоги при алергічних реакціях. У відповідь на критику компанія знизилася ціну на препарат для окремих категорій пацієнтів і запровадила програму знижок для мало-забезпечених. Це вказує на те, що стратегічна соціальна відповідальність може стати інструментом для захисту репутації компанії та запобігання ризикам.

Сьогодні соціальна відповідальність фармацевтичних компаній є критичною складовою їхньої діяльності, оскільки суспільство вимагає прозорості та справедливості у забезпеченні доступу до медичних препаратів. Компанії, що не враховують соціальні потреби, ризикують втратити довіру пацієнтів та інвесторів, тоді як ті, хто знаходить баланс між комерційними і соціальними інтересами, можуть отримати переваги в довгостроковій перспективі.

Глобалізація стала ключовим чинником, що впливає на розвиток фармацевтичного ринку, трансформуючи як процеси виробництва і дистрибуції ліків, так і їх доступність у різних країнах світу. Внаслідок розширення глобальних мереж виробництва фармацевтичних продуктів, великі компанії тепер можуть ефективніше розподіляти ресурси, тим самим знижуючи витрати на виробництво та транспортування ліків. Така консолідація і стандартизація процесів дозволила зменшити вартість багатьох життєво важливих медикаментів, що забезпечило поліпшення доступу до них у різних регіонах, зокрема в країнах із середнім та низьким рівнем доходу [15].

Глобалізація сприяє значному зростанню інвестицій у дослідження і розробки (R&D), що особливо актуально для розробки інноваційних ліків. Збільшення капіталу, який вільно переміщується між країнами, дозволило компаніям об'єднувати зусилля з різними

науковими установами по всьому світу. Це полегшило співпрацю з університетами та науковими центрами у сфері розробки нових лікарських засобів та вакцин. Прикладом є успіх розробки вакцин проти COVID-19, де об'єднання ресурсів компаній та науковців з різних країн дозволило значно скоротити строки створення вакцин [16].

Незважаючи на потенційні переваги, такі глобальні процеси можуть посилювати дисбаланси у доступі до медичних препаратів. Наприклад, ринки з високим рівнем доходу, як-от США та Європейський Союз, залишаються пріоритетними для запуску нових продуктів. Це відбувається через високий рівень купівельної спроможності, що забезпечує швидке повернення інвестицій. У результаті новітні ліки можуть бути доступними в економічно розвинених країнах на кілька років раніше, ніж у країнах, що розвиваються. Крім того, умови ліцензування та регуляторні бар'єри часто уповільнюють доступ до інновацій у країнах із низьким рівнем доходу, особливо якщо вони залежать від імпорту ліків [17].

Глобальні ланцюги постачання, попри їхню ефективність, також можуть страждати від вразливості до зовнішніх шоків. Криза, пов'язана з COVID-19, показала, що залежність від кількох основних виробників активних фармацевтичних інгредієнтів (API), зокрема в Китаї та Індії, створює ризик дефіциту при виникненні порушень у постачанні. Це впливає на всіх учасників фармацевтичного ринку, але найбільше страждають країни з нижчим рівнем доходу, які мають обмежені можливості для виробництва ліків на власній території [18].

Також глобалізація підвищила значення соціальної відповідальності фармацевтичних компаній, що впливає на їх репутацію та стратегічні цілі. Фармацевтичні компанії, які працюють у багатьох країнах, стикаються з тиском з боку урядів і неурядових організацій, що вимагають надання доступу до важливих ліків на соціально прийнятних умовах. Деякі компанії вже включили в свої програми корпоративної соціальної відповідальності (CSR) такі ініціативи, як донорство ліків, зниження цін для країн з низьким доходом та підтримку місцевих програм охорони здоров'я [19].

Отже, глобалізація значно змінила фармацевтичний ринок, принісши як вигоди, так і виклики. Вона сприяє розвитку інновацій та збільшує доступ до життєво важливих ліків, проте водночас загострює проблему нерівності в доступі до цих продуктів у країнах

з різним рівнем економічного розвитку. Регулятори та міжнародні організації прагнуть знайти баланс між інтересами великих фармацевтичних компаній і потребами населення, яке найбільше потребує ліків. Глобалізація продовжує залишатися одним із головних чинників, що впливають на доступність медикаментів, і її вплив буде лише посилюватися в майбутньому.

Висновки. Глобалізація та комерційна природа фармацевтичного ринку створюють як можливості, так і виклики для реалізації соціальної функції компаній. Попри те, що глобалізація сприяє зростанню доступу до ліків у багатьох країнах, механізми патентного захисту та монопольний контроль над цінами обмежують доступність інноваційних препаратів у країнах із низьким рівнем доходу. Деякі фармацевтичні компанії включають соціальні

ініціативи в свої програми корпоративної соціальної відповідальності, пропонуючи знижені ціни на ліки для економічно слабких регіонів. Однак недостатня прозорість, політика патентування та недостатня підтримка регуляторних органів обмежують повноцінне виконання соціальної функції галузі.

Перспективи подальших досліджень можуть включати вивчення ефективності програм соціальної відповідальності в контексті зменшення економічних бар'єрів, які обмежують доступ до ліків. Додатково можна дослідити вплив регуляторних змін, які сприяли б балансу між комерційними інтересами фармацевтичних компаній і потребами громадського здоров'я. Це також може охоплювати аналіз ефективності механізмів примусових ліцензій, які дозволяють випускати генерики для країн із низьким доходом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Hwang, J., Choi, Y., Corporate Social Responsibility in the Pharmaceutical Industry: A Systematic Review. *Journal of Business Ethics*. 2021. № 168(2). P. 237–257.
2. Pharmaceutical Research and Manufacturers of America, 2022 Report: Medicines in Development for Rare Diseases. URL: <https://www.phrma.org/-/media/Project/PhRMA/PhRMA-Org/PhRMA-Org/PDF/M-O/medicines-in-development-report-rare-diseases.pdf>
3. Jha, A. K., Desai, N. The Role of Pharmaceutical Companies in the COVID-19 Vaccination Campaign. *Health Affairs*. 2021. № 40(10). P. 1517–1522.
4. Kesselheim, A. S., Avorn, J. The Role of Patents in the Pharmaceutical Industry: Balancing Innovation and Access. *New England Journal of Medicine*. 2020. № 382(12). P. 1103–1106.
5. Bénabou, R., Tirole, J. Inside the Firm's Black Box: Corporate Social Responsibility and the Bottom Line. *Harvard Business Review*. 2023. № 24. P. 81–86.
6. Boldrin, M., Levine, D. The Case Against Patents. *Journal of Economic Perspectives*. 2013. № 27(1). P. 3–22.
7. Sell, S. K. TRIPS and Access to Medicines in the Developing World. *Review of International Political Economy*. 2018. № 25(4). P. 593–612.
8. Kuehn, B. M. U.S. Drug Prices Are Among Highest in the World. *Health Affairs*. 2020. № 3. P. 11–15.
9. Pharmaceutical Research and Manufacturers of America (PhRMA). 2024 Report: Medicines in Development. URL: <https://phrma.org/Scientific-Innovation/In-The-Pipeline/Medicines-in-Development>
10. The Lancet. (2021). Access to essential medicines: A global perspective. URL: <https://www.thelancet.com/commissions/essential-medicines>
11. World Health Organization. (2020). *The World Medicines Situation 2020*. URL: https://www.who.int/health-topics/medicines#tab=tab_1
12. Baden, L. R., et al. Efficacy and Safety of the mRNA-1273 SARS-CoV-2 Vaccine. *New England Journal of Medicine*. 2021. № 384. P. 403–416.
13. Novartis. *Access to Medicines and Patent Rights: Balancing Commercial and Social Needs*. 2023. URL: https://www.novartis.com/sites/novartis_com/files/novartis-integrated-report-2023.pdf
14. Pfizer. *Global Vaccine Access Programs and Social Responsibility*. 2022. URL: https://www.pfizer.com/sites/default/files/investors/financial_reports/annual_reports/2022/files/Pfizer_ESG_Report.pdf
15. World Health Organization. (2020). *Improving Access to Medicines: Examples of Country Success*. 2020. URL: <https://www.who.int/publications>
16. Lowe, D. Lessons from COVID-19 Vaccine Development. *Science Translational Medicine*. 2022. № 14(678). P. 1–4.
17. Kanavos, P., Ferrario, A., Angelis, A. Global Access to New Medicines: Challenges and Opportunities. *The Lancet Global Health*. 2020. № 8(12). P. 1056–1065.
18. Dyer, O. COVID-19 Crisis Reveals Supply Chain Vulnerabilities. *BMJ*. 2021. № 372, p. 289.

19. Roche, V. Corporate Social Responsibility in the Pharmaceutical Sector. *Global Health & Policy Institute Journal*. 2019. № 5(3). P. 237–256.

REFERENCES:

1. Hwang, J., Choi, Y. (2021) Corporate Social Responsibility in the Pharmaceutical Industry: A Systematic Review. *Journal of Business Ethics*. no 168(2), pp. 237–257.
2. Pharmaceutical Research and Manufacturers of America, *2022 Report: Medicines in Development for Rare Diseases*. Available at: <https://www.phrma.org/-/media/Project/PhRMA/PhRMA-Org/PhRMA-Org/PDF/M-O/medicines-in-development-report-rare-diseases.pdf>
3. Jha, A. K., Desai, N. (2021) The Role of Pharmaceutical Companies in the COVID-19 Vaccination Campaign. *Health Affairs*, no 40(10), pp. 1517–1522.
4. Kesselheim, A. S., Avorn, J. (2020) The Role of Patents in the Pharmaceutical Industry: Balancing Innovation and Access. *New England Journal of Medicine*, no 382(12), pp. 1103–1106.
5. Bénabou, R., Tirole, J. (2023) Inside the Firm's Black Box: Corporate Social Responsibility and the Bottom Line. *Harvard Business Review*, no 24, pp. 81–86.
6. Boldrin, M., Levine, D. (2013) The Case Against Patents. *Journal of Economic Perspectives*, no. 27(1), pp. 3–22.
7. Sell, S. K. (2018) TRIPS and Access to Medicines in the Developing World. *Review of International Political Economy*, no. 25(4), pp. 593–612.
8. Kuehn, B. M. (2020) U.S. Drug Prices Are Among Highest in the World. *Health Affairs*, no. 3, pp. 11–15.
9. Pharmaceutical Research and Manufacturers of America (PhRMA, 2024) *Report: Medicines in Development*. Available at: <https://phrma.org/Scientific-Innovation/In-The-Pipeline/Medicines-in-Development>
10. The Lancet (2021) Access to essential medicines: A global perspective. Available at: <https://www.thelancet.com/commissions/essential-medicines>
11. World Health Organization. (2020). *The World Medicines Situation 2020*. Available at: https://www.who.int/health-topics/medicines#tab=tab_1
12. Baden, L. R., et al. (2021) Efficacy and Safety of the mRNA-1273 SARS-CoV-2 Vaccine. *New England Journal of Medicine*, no. 384, pp. 403–416.
13. Novartis. *Access to Medicines and Patent Rights: Balancing Commercial and Social Needs*. 2023. Available at: https://www.novartis.com/sites/novartis_com/files/novartis-integrated-report-2023.pdf
14. Pfizer. *Global Vaccine Access Programs and Social Responsibility*. 2022. Available at: https://www.pfizer.com/sites/default/files/investors/financial_reports/annual_reports/2022/files/Pfizer_ESG_Report.pdf
15. World Health Organization. (2020). *Improving Access to Medicines: Examples of Country Success*. 2020. Available at: <https://www.who.int/publications>
16. Lowe, D. (2022) Lessons from COVID-19 Vaccine Development. *Science Translational Medicine*, no. 14(678), pp. 1–4.
17. Kanavos, P., Ferrario, A., Angelis, A. (2020) Global Access to New Medicines: Challenges and Opportunities. *The Lancet Global Health*, no 8(12), pp. 1056–1065.
18. Dyer, O. (2021) COVID-19 Crisis Reveals Supply Chain Vulnerabilities. *BMJ*, no. 372, pp. 289.
19. Roche, V. (2019) Corporate Social Responsibility in the Pharmaceutical Sector. *Global Health & Policy Institute Journal*, no 5(3), pp. 237–256.